

A köztársaság napja?

VISSZHANG - XLIX. évfolyam 41. szám, 2005. október 14.

A kormány, Bozóki András nemzeti kulturális örökség minisztere előterjesztésében törvényjavaslatot nyújtott be a parlamentnek, miszerint a Magyarország államformájáról szóló 1946. évi I. törvény kihirdetése évfordulójának emlékére minden év február 1-je legyen a köztársaság napja. A javaslat úgynevezett általános vitájára szeptember 19-én, az esti órákban került sor. Az alábbi szöveg a vitában elhangzott felszólalás némileg bővített, szerkesztett változata.

Abból kiindulva, hogy az elképzelés elfogadása nem árt, nem használ, a támogatásról szóló könnyyed nyilatkozattal abszolválhatnánk az ügyet. Komolyan véve azonban a parlamentet, beszéljünk komolyan a javaslatról.

Ünnepnapok teremtésével többnyire az a cél, hogy egy közösségnek tételezett csoport, jelen esetben nyilván a reszpublika, a köztársasági eszme hívei, optimistább változatban a nemzet összetartozásának erősítésére szimbólum, ezen keresztül kultusz teremtdjön.

Történelmet használó politikai szimbólumot kétféle módon lehet konstruálni: vagy egy létező, a társadalom számára ismert múlt idejű történetet emelnek hivatalos ünneppé, vagy egy kitalált, esetleg kevésbé ismert esemény kiemelésével irányítják rá a figyelmet egy aktuálisnak vélt politikai mondanivalóra.

Itt nyilvánvalóan új szimbólum teremtéséről van szó, hiszen köztársasági ünnep eddig nem volt, s semmi jele, hogy a közönség igényelné, hogy legyen. Ez önmagában természetesen nem gond, hiszen a politikai szimbólum mindig is konstrukció, s ha van valakinek valami jó ötlete, miért ne próbálja megvalósítani. Arra azonban már érdemes figyelni, hogy az ilyen jeles napok száma Magyarországon meglehetősen nagy, gondoljunk csak a három nemzeti ünnepen túl a hivatalos október 6-ra, november 4-re, június 16-ra, a holokauszt, illetve a kommunizmus áldozatainak emléknapjára, s ez eleve az inflálódás veszélyét idézi fel. Ráadásul e pillanatban sem a nemzeti ünnepek, sem a most tervezetthez hasonló emléknapok nem működnek igazán, mert a feltételezett közösség, a nemzet nagyobb része nem, vagy nagyon eltérő felfogásban vevő az ilyen szimbólumokra. E körülmények, minden további mondanivalómtól függetlenül is azt mondatják: talán egyelőre nem kellene tovább szaporítani a jeles napok számát.

A javaslat kapcsán két kérdést érdemes vizsgálni: mit jelenítene meg a tervezett köztársaság napja; s ettől függetlenül, alkalmas-e ez a tárgyalási technika a feltételezett cél megvalósítására?

Kezdjük az utóbbival, ez az egyszerűbb. Politikai szimbólumot teremteni nem könnyű. Ha a nemzetet megjelenítő parlament és nem pusztán a többség támogatására számít az előterjesztő, nem lehet nyilvános előkészület, négy párti, ezt megelőzően koalíciós egyeztetés nélkül ilyen típusú javaslattal előállni. A tárgyalásnak is meg kellene adni a módját, nem rutinfeladatként lezavarni a vitát az esti órákban, hanem, persze feltételezve az emléknap elfogadásában az egyetértést, kissé ünnepélyesebben celebrálva a témát.

Most honnan tudhatná a megcélzott közönség, hogy mi készül itt? Nemcsak a tárgyalás módja miatt nem értesült a tervezetről, hanem azért sem, mert semmilyen sajtó-előkészítésnek nem látom nyomát, nem olvastam, nem láttam nyilatkozatokat, amelyek felvezetnék az ügyet, nyilván azért, mert senki nem érezte fontosnak, hogy az emléknapalkotás szándékára felhívja a figyelmet. Mintha maga az előterjesztő sem gondolná komolyan javaslatát.

És most a tartalomról. Mit jelenítene meg a tervezett köztársaság napja?

Először nézzük az ürügyet, február elsejét, mert az nem kérdés, hogy az ilyen emléknapoknál a történelem megalapozottan vagy kevésbé, de csak ürügy a politikai szimbólumok számára, és ezzel önmagában nincs is baj, ez így természetes, hiszen minden kor értelmezi és átértelmezi a történelmet és a meglévő történelmi évfordulókat is.

Csak röviden a tényekről: a köztársaság ügye 1946 elején - mai kifejezéssel élve - a politikai elit ügye maradt, szinte a semmiből került elő 1945-46 fordulóján. Az 1945-ös novemberi választás kampányának tematikájában fel sem merült, s abban az egy hónapban, amíg a politika napirendjén szerepelt, a magyar társadalmat nem hozta izgalomba. Mint egy politikai realitást tükröző közjogi aktust vették tudomásul magát az 1946. évi I. törvényt, s a köztársaság február 1-jei kikiáltását is.

Nem mellékesen: akkor még nem tudták, hogy hogyan alakul az ország további sorsa, de ma már tudjuk, hogy a tény, hogy a köztársaság kikiáltásának pillanatában Magyarország korlátozott szuverenitású ország volt, és ez nem szűnt meg a békeszerződéssel, hanem úgy maradt, a későbbiekben - mondjuk így - eléggé fontos, meghatározó körülménynek mutatkozott.

Témánk szempontjából érdemes emlékeztetni, hogy mind a három eddigi magyar köztársaság sajátos körülmények között született, az 1946-oson túl az 1918-as forradalomban kikiáltott, népköztársaságnak nevezett is, és a mai is. Igaz, minden köztársaságra áll ez, de a konkrétumok azért nem mellékesek. 1989-ben, amikor a tényleges hatalom még a letűnő rendszer kezében volt, nem is titkoltan a rendszerváltás fordulatát kívánták reformfolyamattá maszkírozni, s az új államforma valódi híveit, az ellenzéki kerekasztal pártjait kívánták megelőzni a köztársaság gyorsított kihirdetésével. S az sem kétséges, hogy a kikiáltás napjának megválasztásával, október 23-ával a forradalmi évfordulót akarták gyengíteni, hasonlóan a Szent István-ünnepre telepített 1949-es alkotmánykihirdetésnél követett eljáráshoz.

Visszatérve az 1946-os köztársasághoz: valljuk meg, magának az 1946. évi I. törvénynek nagyobb a jelentősége, mint a köztársaság akkor kialakított intézményének. Mert ez utóbbi semmiféle szerepet nem tudott játszani a hatalom már ekkor megkezdődött kisajátításával szemben, sőt, a csak néhány hónappal később, a köztársaság és a demokratikus rend védelméről elfogadott törvény kimondottan a politikai szabadságjogok brutális korlátozásának, a diktatórikus berendezkedés megteremtésének eszközévé vált. Az 1946. évi I. törvény viszont egyrészt a mai államjogi berendezkedés közvetlen előzményeként vált fontossá, másrészt azzal, hogy beemelte a magyar jogba az ENSZ által meghirdetett alapvető emberi jogokat.

Ha az eddig elmondottak alapján az derülne ki, hogy 1946. február 1. nem igazán nevezhető jelentős napnak, ez nem jelenti azt, hogy ne lehetne belőle politikai szimbólumot konstruálni, hiszen politikai jelképet - mint említettem is - csak konstruálni lehet. És természetesen arról sincs szó, hogy a reszpublika, a köztársasági eszmény ne érdemelne a jelenleginél nagyobb figyelmet. Csak féltő, nem evidens, hogy ki mit ért a köztársaság eszményén. (Az egyébként visszafogott hangvételű parlamenti vita, melynek során a republikánus eszme összekeveredett az államformával, ez utóbbi összemosódott természetesen a népköztársasággal, a szovjet rendszerrel, általában a politikai berendezkedéssel, csak megerősítette ezt a feltevést.)

Amennyiben elfogadásra kerülne a tárgyalt javaslat, egyáltalán nem egyértelmű, miről is szólna a köztársaság napja. Lehet ma a köztársasági eszmét valami kézzelfogható és pozitív tartalommal összekötni, kitölteni, ráadásul olyannal, ami többletet jelentene a demokráciához, a pluralizmushoz képest? Mert ha nem csupán egy évfordulót teremtünk, nem árt előre tudni, ki hogyan magyarázná el, miért kell nekünk február 1? Hogyan mondaná el mondjuk diákoknak: miért jobb ma az EU köztársaságainak, mint királyságainak, miért jobb polgárnak lenni mondjuk az albán vagy akár a lengyel és persze a magyar köztársaságban, mint a svéd, norvég vagy akár a spanyol királyságban? És ha erre nincs jó válasz, akkor legalább azt kellene tudni, miért jobb nekünk, hogy Magyarország köztársaság és nem

királyság? A történelmi körülmények, akár az első, akár a második világháború utániak ismertek, de nem a konkrét királyokról, jelöltekről van most szó, hanem a köztársaság eszméjéről, hogy mit nyújt nekünk a tény: Magyarország köztársaság.

Kérdés egyáltalán, hogy a republikánus öntudat jegyében esetleg megszülető köztársasági emléknapról szóló törvény erősítené vagy éppen ellenkezőleg, újabb vagy az eddigi vonalak mentén megosztaná-e a magyar politizáló társadalmat. Most csak emlékeztetnék a címerrel folyó 15 év előtti vitára, amikor a harmadik magyar köztársaság első demokratikus parlamentjének többsége könnyedén utasította el a köztársasági eszme szimbólumát, a Kossuth-címert, s választotta a koronást, az alkotmányba illesztéshez szükséges kétharmad pedig úgy állt össze, hogy a kisebbség egy része kényszeredetten, a véget nem érő vita lezárása érdekében megszavazta a többségi véleményt, mert szembenézett a ténnyel: a társadalom közömbös az ügyben. Egyébként lakossági fórumokon ma is a parlament meddő vitáinak iskolapéldájaként idézgetik az egykori diskurzust.

Ma a köztársasági eszme számomra evidensen egyet jelentene a Szent Korona-tan érvényességének elvetésével, márpedig, mint az előző kormány alatt elfogadott koronatorvény vitája mutatta, ebben a kérdésben sem lehetne ma a parlamenti pártok között egyetértésre jutni, mint ahogy a politikai és a kulturális nemzetfelfogás republikánus elképzelés alapján evidens kettőssége ügyében sem, nem is beszélve arról, hogy kiket tekintünk a köztársaság lehetséges polgárainak.

Nem hinném, hogy egyedül én látom úgy: a magyar társadalom politikai kohéziója szerény, sem a demokráciába, sem a pluralizmusba vetett hit, sem a szolidaritás nem nevezhető igazán erőteljesnek. A köztársaság napjának kijelölése a köztársasági eszme politikai elfogadottsága nélkül nagy valószínűséggel nem javítaná annak esélyeit, hogy a magyar társadalom politikai közösséggé is váljon, a szó republikánus értelmében, hogy a Magyar Köztársaság ne csupán az országot megjelenítő tulajdonnév legyen.

Pető Iván

az SZDSZ parlamenti képviselője